

УДК 37(477)(092)

В. М. КУШНІР

м. Умань

ДОСВІД ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ СТАРШИХ КЛАСІВ ПАВЛИСЬКОЇ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ ПРОТЯГОМ 1956–1964 РОКІВ

У статті подано аналіз досвіду поєднання загальної, політехнічної та професійної освіти у старших класах Павлиської середньої школи. Ефективно організоване виробниче навчання на потужній матеріально-технічній базі школи дозволяло реалізовувати завдання професійної освіти. Систему професіоналізації старших класів загальноосвітньої школи, розроблено й апробовано В. О. Сухомлинським протягом 1954–1964 років, що й дотепер вважається прогресивною.

Ключові слова: професіоналізація, виробниче навчання, гурткова робота, загальноосвітня, політехнічна та професійна освіта.

Постановка проблеми. До комплексу модернізації сучасної системи середньої освіти входить впровадження профільного навчання, що загострює для кожної школи проблему формування змісту навчання у старших класах за відповідними профілями. Сучасна загальноосвітня школа має загальноосвітній характер, тому профільне навчання повинне забезпечити передусім широку загальноосвітню підготовку, не вдаючись до вузькопрофільного зосередження. Однак історія освіти знає період, коли необхідно було поєднати в середній школі загальну, політехнічну та професійну освіту. У часи, так званої, «хрущовської відлиги» середню школу проголошено загальноосвітньою політехнічною трудовою. Тогочасні вчені та педагоги вирішували шляхи поєднання змісту загальної та спеціальної освіти. Найкращий досвід такого поєднання та впровадження в середню школу потребує переосмислення сучасниками для можливості кращого розуміння нинішніх проблем впровадження профільного навчання.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення історії освіти радянського періоду знаходиться у центрі уваги сучасних вчених, серед яких Л. Д. Березівська, С. П. Дем'янчук, А. Н. Вихрущ, Н. Г. Красножон, С. Д. Сворака, О. В. Сухомлинська та ін. Однак питань впровадження професіоналізації в старших класах середньої школи протягом 1956–1964 роки деякі з них торкалися лише побіжно, звертаючись до їхнього розгляду у зв'язку з вивченням інших освітніх процесів, що відбувалися в зазначений період.

Мета статті – висвітлення найкращого досвіду поєднання загальної спеціальної та

політехнічної освіти в середній школі протягом 1956–1964 років.

Виклад основного матеріалу дослідження. На ХХ з'їзді КПКР (1956 р.) політехнізацію школи визначено пріоритетним завданням загальної середньої освіти. Внаслідок академічного характеру середньої школи, більшість її випускників прагнула вступити до вишу, однак ті, кому це не вдалося, стикалися з проблемою невідповідності до трудової діяльності. Погана підготовка молоді, яка закінчила середню школу, до практичного життя вважалася наслідком незадовільної постановки політехнічного навчання. Відповідно до директив ХХ з'їзду КПКР по шостому п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1956–1960 роки школа мала ґрунтовно перебудуватися для того, щоб вона «давала учням не тільки загальноосвітні знання, але й певну підготовку до трудової діяльності» [1, 7].

Реалізація постанови з'їзду передбачалася шляхом налагодження умов забезпечення політехнічної освіти, зокрема створення та зміцнення навчально-матеріальної бази шкіл (навчальні кабінети, земельні ділянки, робочі кімнати та майстерні), забезпечення можливості проведення для учнів виробничих екскурсій та виробничих практикумів на місцевих галузевих підприємствах і встановлення зв'язку між загальноосвітньою та спеціальною підготовкою учнів.

Політехнічне навчання тлумачилося як навчання, що «знайомить з основними принципами всіх процесів виробництва і в той же час дає дитині або підліткові навички пово-

дження з найпростішими знаряддями всіх виробництв» [5, 3].

Через потребу кращої підготовки випускників шкіл до практичного життя та вирішення ситуації швидкого забезпечення кваліфікацією «багатотисячної армії випускників» усе частіше поставало питання про поєднання загальноосвітньої та професійної підготовки в середній школі [3, 69].

Досвід надання учням можливості здобути робітничу спеціальність протягом навчання у загальноосвітній школі в цей період уже існував у деяких школах. Така підготовка відбувалася через створення учнівських *технічних та сільськогосподарських гуртків*, що надавали учням знання та практичні вміння з основ виробництва певних спеціальностей на основі матеріально-технічної бази школи та місцевих підприємств.

З 1955–56 н.р. у навчальний процес запроваджено практикуми з основ сільського господарства, машинознавства та електротехніки. Технічні та сільськогосподарські гуртки при загальноосвітній школі сприяли вдосконаленню знань та умінь набутих у навчальних майстернях під час проведення практикумів. По закінченню учнями гуртка з певної спеціальності та атестації їх кваліфікаційною комісією випускники отримували виробничу кваліфікацію та мали право працювати на відповідному виробництві чи продовжувати навчання з вибраної професії.

Зі звіту Міністра освіти Української РСР Г. П. Пінчука за 1956 рік видно, що досвід функціонування технічних учнівських гуртків із виробничим навчанням був малопоширеним. Зокрема підготовка школярів за різними спеціальностями виробничого навчання проводилася в Павлівській середній школі В. О. Сухомлинського. За даними педагога, починаючи з 1948–49 н.р., учні 8–10 класів Павлівської середньої школи почали оволодівати масовими робітничими спеціальностями. Виробниче навчання відбувалося протягом позаурочного часу під час навчання в технічних гуртках та гуртках юних натуралістів, яких при школі в означений період працювало 20 [8, 12].

Описуючи досвід виробничого навчання в школі, В. О. Сухомлинський зазначав, що поряд з участю в житті шкільного колективу

учні школи були активними учасниками колективів МТС, польових і тракторних бригад колгоспу, тваринницьких ферм. За даними педагога в 1950–51 н.р. школа підготувала «14 трактористів, 5 комбайнерів, 7 токарів, 4 слюсарів, 14 садівників та лісівників, 12 шовківників» [8, 12].

З 1956 року рішенням ЦК КПУ запроваджувалося створення в загальноосвітній середній школі класів із виробничим навчанням. Відповідно до навчального плану 1955–56 н.р. відведено лише 30 годин на загальноосвітню підготовку учнів, а 6 годин – на теоретичне та практичне вивчення місцевого виробництва. Передбачалася підготовка учнів за однією із зазначених спеціальностей: слюсарна, токарна, фрезерна справи, складання електровиміральної апаратури, механізація сільського господарства (слюсар-тракторист, комбайнер-механік) [6, 12].

Незважаючи на короткий експериментальний період та наявність суттєвих недоліків впровадження виробничого навчання, з початку 1955–56 н.р. в Україні розширено охоплення учнів експериментальними класами та кількість шкіл, у яких проводилося виробниче навчання на промислових підприємствах і колгоспах [4, 17].

Вирішальним документом, який вніс орієнтири щодо подальшого розвитку середньої освіти став Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР», прийнятий після широкого обговорення педагогічною громадськістю 24 грудня 1958 року. В Україні відповідний Закон прийняла п'ята сесія Верховної Ради УРСР 17 квітня 1959 р., який відповідав загальносоюзному та мав назву Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР». Цей документ узаконив замість обов'язкової 7-річної освіти 8-річне обов'язкове навчання як підґрунтя переходу до загальної середньої освіти; заклав основи створення нової системи масової освіти, проголосив заочне та вечірнє навчання основною формою здобуття середньої освіти, а також запровадив ранню професіоналізацію в школі.

Повну середню освіту молодь могла отримати, крім інших шкіл, у середній за-

гальноосвітній трудовій політехнічній школі з виробничим навчанням, яка на базі близько розташованих промислових підприємств, колгоспів, радгоспів, ремонтно-технічних станцій та ін. повинна була здійснювати поєднання загальноосвітнього навчання з профільним виробничим навчанням та давати учням повну середню освіту та професійну підготовку для роботи в одній із галузей народного господарства чи культури [7, 11].

Термін навчання в середній загальноосвітній трудовій політехнічній школі з виробничим навчанням складав 3 роки. Співвідношення теорії і практики у виробничому навчанні та чергування періодів навчання та праці мало встановлюватися залежно від профілю спеціальної підготовки учнів і місцевих умов.

Передбачалося протягом семирічки забезпечити кожному школу базою для проведення виробничого навчання, уможливити отримання учнями середньої школи спеціальної підготовки до оволодіння масовими професіями широкого профілю (залежно від потреби в кадрах на місцях).

Однак протягом семирічних пошуків ефективного поєднання в середній школі загального, спеціального та політехнічного навчання повної модернізації шкільництва не відбулося. У цей період залишилася невирішеною низка проблем, основними з яких були неупорядкованість питання вибору школами спеціальності для виробничого навчання; часта зосередженість шкіл на вузькоспеціалізованій підготовці учнів у ході організації виробничого навчання; незадовільний стан матеріально-технічної бази багатьох шкіл.

Отже, декларативно проголошувалася загальноосвітня трудова політехнічна школа з виробничим навчанням, проте в реальності вона була загальноосвітньою школою, у старших класах якої відбувалася професіоналізація учнів. Вибір школою спеціальностей підготовки учнів залежав тільки від матеріально-виробничої бази школи. Інтереси та вподобання учнів у виборі спеціальностей мало враховувалися. Тому, хоча на виробниче навчання в загальноосвітніх школах витрачалося немало коштів і організаційних зусиль, однак бажаної економічної та педагогічної ефективності від цієї роботи досягнуто не

було. Єдиною формою задоволення інтересів учнів у певній галузі знань чи техніки була позакласна робота, а саме діяльність гуртків. Однак заняття в гуртках були не обов'язковими, тому відвідували їх далеко не всі школярі.

У контексті тогочасних реалій особливо чітко вирізнявся досвід поєднання загальноосвітньої, політехнічної та виробничої освіти в Павлівській середній школі В. О. Сухомлинського, результати якого лягли в основу низки його статей, зокрема «Про підготовку учнів до майбутньої практичної роботи» (Радянська школа, 1952), «В защиту производственного обучения в школах Украины» (Политехническое обучение, 1959), «Взаемозависимость змісту і форми трудового виховання» (Школа и производства, 1960), «За творческое отношение учащихся к труду» (Школа и производство, 1961), «О некоторых вопросах культуры труда» (Школа и производство, 1962) та ін.

Аналіз цих статей дозволяє стверджувати, що всю педагогічну діяльність колективу спрямовано на розвиток задатків та здібностей дітей, а спеціальне навчання проводилося з максимальним врахуванням їхніх інтересів і вподобань.

Переконавання В. О. Сухомлинського про те, що вибір спеціальності учнем є «певним етапом духовного розвитку людини», сприяло створенню педагогом умов для пізнання дітьми власних інтересів і вподобань через залучення їх у різноманітні види діяльності. «Дуже важливо, – писав В. О. Сухомлинський, – щоб задовго до прийняття рішення про вибір спеціальності учень уже набув багато умінь та навичок із різних спеціальностей та навчився їх творчо застосовувати у праці» [10, 205].

У Павлівській середній школі щорічно діяла велика кількість гуртків, де реалізовувалася політехнічна освіта, учні знайомилися з усіма галузями господарювання, набували навичок роботи з найпростішими знаряддями всіх виробництв, а також мали змогу краще зрозуміти свої вподобання для подальшого вибору власного життєвого шляху. У протоколі обговорення плану роботи школи на 1965–66 н.р., який зберігся в музеї школи м. Павлиш, написано: «З метою розвитку здібностей та індивідуальних нахилів учнів про-

довжити залучати їх до роботи у створених науково-предметних та технічних гуртках: 1) літературно-творчий, 2) юних математиків, 3) юних краєзнавців, 4) музичний, 5) драматичний, 6) іноземних мов, 7) спортивні секції, 8) науково-технічний, 9) науково-біологічний, 10) науково-хімічний, 11) науково-філософський, 12) автоматики і електроніки, 13) юних рослинників, пасічників, садоводів, 14) юних мотористів, 15) юних слюсарів, 16) юних електротехніків, 17) юних радіотехніків, 18) юних кінотехніків, 19) юних столярів та інші» [2, 44].

Музичні здібності діти мали змогу розвивати у хорових колективах, дитячому оркестрі народних інструментів, гуртку юних баяністів. Робота в гуртках проводилася з метою всебічного розвитку дітей [11, 27].

Кожен гурток, як зазначав В. О. Сухомлинський, жив «за своїми законами самодіяльності». Керівниками гуртків були вчителі та старшокласники, яким подобався профіль. Захоплення старшокласників впливало на зацікавленість інших дітей, які відвідували гурток [11, 28].

Позакласна гурткова робота дозволяла вчителю повною мірою враховувати індивідуальні особливості учнів школи та надавала учням можливість самостійного вибору професії свого покликання. Праця в гуртках забезпечувала учням широкий політехнічний кругозір і всебічний розвиток технічних здібностей та прилучала їх до виробничої праці.

У статті «О системе трудового воспитания учащихся младшего и среднего возраста» (Советская педагогика, 1959) В. О. Сухомлинський порушував питання вікових критеріїв відбору відвідувачів гуртків. Автор зазначав, що «ступінь свідомості вибору масової робочої спеціальності старшокласниками знаходиться в прямій залежності від того, наскільки різноманітною, різнобічною є їхня праця у молодшому та середньому віці» [9, 3]. Тому в Павлівській середній школі діяла система трудового виховання учнів молодшого, середнього та старшого віку, в ході якої старшокласники проходили виробниче навчання й отримували масові робочі спеціальності.

У статті «Производственному обучению – широкую политехническую основу» (Совет-

ская педагогика, 1960) В. О. Сухомлинський підсумовував результати трьохрічного досвіду виробничого навчання в Павлівській середній школі. За його висновками, всі випускники 1959 року (45 осіб) здобули масову спеціальність механізатора сільського господарства широкого профілю.

Цьому сприяла потужна матеріально-технічна база школи, що певний період «була справжньою педагогічною проблемою» та потребувала значних зусиль всього колективу, щоб створити її «на належному рівні» [11, 25].

У школі облаштовано «чотири кімнати технічної творчості, три майстерні (одна столярна і дві металообробні), дві кімнати для занять із машинознавства, дві кімнати і п'ять куточків для конструювання та моделювання, монтажних та електротехнічних робіт, радіолабораторія, кімната для занять по автоматичності та телемеханіці, декілька куточків юних мотористів, спеціальний гараж для мікролітражної автомашини, зібраної старшими школярами та вчителями». Також у школі повністю обладнано необхідним кабінети електротехніки, електроніки та автоматики, робочу кімнату з радіотехніки, керамічну майстерню, куточок художнього випилювання та випалювання, куток живопису [11, 26].

Для виробничого навчання сільськогосподарського профілю діяли дві теплиці, одна з них – лимонарій, зелена лабораторія, кабінет живої природи, фруктовий сад, плодорозсадник, навчально-дослідна ділянка, шкільна пасіка, кролеферма.

Водночас школярі мали свій куточок на колгоспних свинофермі, фермі великої рогатої худоби, молочно-тваринній фермі, птицефермі, кролефермі та ін. [11, 27].

Така матеріально-технічна база сприяла успішному практичному засвоєнню учнями навчальної програми виробничого навчання за спеціальністю механізатора сільського господарства широкого профілю. Павлівська середня школа була однією з небагатьох шкіл, яка готувала учнів не вузької спеціалізації, а надавала спеціальність широкого профілю.

Висновки. Отже, розроблена В. О. Сухомлинським система навчально-виховної та трудової роботи в Павлівській середній школі, повною мірою відповідала задекларованій

на державному рівні моделі загальноосвітньої трудової політехнічної школи з виробничим навчання. У цій школі протягом урочного часу реалізовувалися загальноосвітні завдання, через гурткову та позаурочну роботу – завдання політехнічної освіти та через ефективно організоване виробниче навчання на потужній матеріально-технічній базі школи – завдання професійної освіти. Досвід поєднання загальноосвітньої, політехнічної та професійної освіти В. О. Сухомлинським по праву вважається прогресивним і нині. Впроваджене ним диференційоване навчання у ході гурткової роботи спиралося на задатки, здібності та інтереси дітей.

Список використаних джерел

1. Величні перспективи розвитку народної освіти в шостій п'ятирічці // Радянська школа. — 1956. — № 2. — С. 3—10.
2. Книга протоколів засідань педагогічної ради Павльської середньої школи (поч. 22 грудня 1965 р. — зак. 14 грудня 1966 р.). — Архів, Павлиш. — ЛВ 13007. — 100 арк., 44
3. Легков Є. І. Загальноосвітня школа і виробниче навчання / Є. І. Легков // Радянська школа. — 1957. — № 3. — С. 66—72.
4. Миргородський П. Л. Розвиток народної освіти в Українській РСР за 40 років / П. Л. Миргородський // Радянська школа. — 1957. — № 6. — С. 12—22.
5. Політичне навчання в загальноосвітній школі / За редакцією М. А. Мельникова, М. М. Скаткіна — К. : Радянська школа, 1954. — 319 с.
6. Пінчук Г. П. Ширше розгорнути політехнічне навчання в загальноосвітній школі / Г. П. Пінчук // Радянська школа. — 1956. — № 3. — С. 1—16.
7. Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в країні // Радянська школа. — 1958. — № 11. — С. 3—23.
8. Сухомлинський В. А. Овладение массовой рабочей специальностью в школе — средство улучшения трудового воспитания / В. А. Сухомлинский // Советская педагогика. — 1958. — № 7. — С. 11—24.
9. Сухомлинський В. А. О системе трудового воспитания учащихся младшего и среднего возраста / В. А. Сухомлинский // Советская педагогика. — 1959. — № 7. — С. 3—17.
10. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Твори : в 5 т. / Василь Олександрович Сухомлинський. — К. : Рад. шк., 1977. — Т. 1. — С. 55—208.
11. Сухомлинський В. А. Развитие индивидуальных способностей и наклонностей учащихся / В. А. Сухомлинский // Советская педагогика. — 1962. — № 12. — С. 24—34.

V. M. KUSHNIR

Uman

THE EXPERIENCE OF SENIOR CLASSES PROFESSIONALISATION IN THE PAVLYSH SECONDARY SCHOOL OF 1956–1964

The article focuses on the experience of general, polytechnical and vocational education combination in the senior classes of Pavlysh secondary school. Efficiently organized industrial training on a school's powerful material and technical base allowed to implement the task of professional education. The professionalization system of the secondary school senior classes, developed and tested by V.O.Sukhomlynskyi during 1954–1964, is still considered progressive.

Keywords: professionalization, industrial training, project group work, secondary, polytechnic and vocational education.

В. М. КУШНІР

г. Умань

ОПЫТ ПРОФЕССИОНАЛИЗАЦИИ СТАРШИХ КЛАССОВ ПAVЛЫШСКОЙ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ ПЕРИОДА 1956–1964 ГОДОВ

В статье представлен анализ опыта сочетания общего, политехнического и профессионального образования в старших классах Павльшской средней школы. Эффективно организованное производственное обучение на мощной материально-технической базе школы позволяло реализовывать задачи профессионального образования. Система профессионализации старших классов общеобразовательной школы, разработана и апробирована В. А. Сухомлинским на протяжении 1954–1964 годов и поныне считается прогрессивной.

Ключевые слова: профессионализация, производственное обучение, кружковая работа, общеобразовательное, политехническое и профессиональное образование.

Стаття надійшла до редколегії 13.08.2014